fészkelés körülményei. Ezzel kapcsolatban röviden megemlítem egyik élményemet, amely egy pusztai ember logikájára, gondolatmenetére világít rá. A 80-as években találkoztam a Pente-zugban egy juhásszal, s beszélgetés közben - a környék madarairól volt szó - megkérdezte tőlem, tudom-e, hogy errefelé papagáj is él? Kérdő tekintetemre elmondta, hogy a hodály melletti farakásban találta meg a fészket apró, kék tojásokkal, s bár a madarat nem látta, de ugye, mi más is lehetne ilyen színű tojásokat rakó madár. Kisvártatva azután sikerült megpillantanunk az egyébként nem ritka hantmadarat *(Oenanthe oenanthe)*, a fészek tulajdonosát. Emberem azt mondotta, hogy ő még ilyen madarat nem látott. Azért sikerült megegyeznünk a dologban, bár váltig csodálkozott, hogy „ilyen seszínű" madár olyan szépet tojik.

1955 óta, tehát kereken negyven éve járom a Hortobágyot. Ezalatt a négy évtized alatt számtalan, természetben élő emberrel kerültem kapcsolatba kérdezősködéseim során. És már a kezdet kezdetén feltűntek azok a szép és érdekes, ízes elnevezések, amelyekkel a szóban forgó madárfajokat illették. Azt azonban nem sejtettem, hogy ezek nincsenek egybegyűjtve és leírva, ám magam - akkor még csak kuriózumként, saját használatra - minden esetben feljegyeztem, megőriztem őket. Pedig sokáig nem tudtam, hogy bár legnagyobb madarászaink mind megfordultak a Hortobágyon (bár igencsak alkalmilag!), itt-jártukból meglehetősen keveset profitált a puszta és persze a szakma. Tagadhatatlanul mostohagyermek volt ez a táj, s mindez hatványozottan érvényes a népi állatnevek összegyűjtésére. Akik írtak is, azok sem rendszerezve és összefoglalóan, ezért adataik szétszórtak és sokfelé kallódnak, s főként a múlt század végén, századunk elején láttak napvilágot. Kivételt képez némiképpen Tikos Béla,



aki számos hortobágyi madárnevet gyűjtött, s kéziratos anyaga szerencsére fennmaradt az utókor számára. Ezeknek az anyagoknak az összeállítása ezért leletmentés értékű. Mert ezek a nevek gyorsan fogynak, eltünedeznek, nem őrzi őket a mai generáció. A fiatalok már nem veszik át szüleik ismeretanyagát, mondván, ma már nincs rá szükség...

Gyűjtőmunkám során a legtöbb segítséget a néhai Szabó Sándortól (Hortobágyi-halastó), és Majoros Istvántól (Nádudvar), valamint Majoros Lajos, Sáros-éri számadógulyástól kaptam. Tanácsaiért Gunda Béla professzort illesse köszönet. Mindegyikükre a legnagyobb hálával emlékszem vissza.

Az összegyűjtött madárneveket a szóban forgó fajok rendszertani sorrendjében tárgyalom, megadva azok jelenleg érvényben lévő magyar és tudományos elnevezését is KEVE (1984.) alapján.

**Buvár.** Ezzel a gyűjtőnévvel a Hortobágy vizeinél előforduló összes vöcsök- *(Podiceps)* és valódi búvár- *(Gavia)* fajt illetik, megkülönböztetést csupán a testméretek vonatkozásában tesznek.

**Nagy búvár.** Északi búvár *(Gavia stellata)*, sarki búvár *(Gavia arctica)*, bubos vöcsök *(Podiceps cristatus)*, vörösnyakú vöcsök *(Podiceps griseigena)*.

**Kis búvár, vöcsök.** Kis vöcsök *(Podiceps ruficollis)*, füles vöcsök *(Podiceps auritus)*, feketenyakú vöcsök *(Podiceps nigricollis)*.

**Kárakatna.** Kárókatona *(Phalacrocorax carbo)*, kis kárókatona *(Phalacrocorax pygmaeus)*.

**Darugém** (TIKOS), **fosógém**. Szürke gém *(Ardea cinerea)*. Utóbbi névvel a következő fajt is illetik. Daruhoz hasonló színű és méretű.

**Veres gém**. Vörös gém *(Ardea purpurea)*.

**Lovas kócsag** (SŐREGI 1958.). Nagy kócsag *(Egretta alba)*.

**Gyalog kócsag** (SŐREGI 1958.). Kis kócsag *(Egretta garzetta)*.

**Vakvarnyú**. Bakcsó *(Nycticorax nycticorax)*. Tulajdonképpen a madár jellegzetes „kvak" hangjából származó név, másutt hazánkban kvakvarju.

**Faszkagém, vaszkagém, faszbók**. Pocgém *(Ixobrychus minutus)*. A Dunántúlon CHERNEL (1899.) a faszgógó nevet gyűjtötte.

**Dobos gém** (KOVÁCS 1882.), **bölény, bölénybika, vizibika**. Bölömbika *(Botaurus stellaris)*. Hangutánzó név.

**Kanálosgém, kanalas**. Kanalasgém *(Platalea leucorodia)*. Az 1970-es években evőkanálnak használt felső csőrkáváját kaptam egy Pente-zugi juhásztól.

**Szőkeliba, szürkeliba, tőkeliba, talló liba** (= nyáron is itt van!). Nyári lúd *(Anser anser)*.

**Lotyogóliba** (HERMAN 1914.), **gyöngyvér liba, seregi lud, tót liba** (TIKOS), **kormos liba** (STERBETZ 1972.), **lili**. Nagy lilik *(Anser albifrons)*, kis lilik *(Anser erythropus)*.



**Cigányliba** (TIKOS), **lengyel liba, pallagi liba** (=parlagi). Vetési lúd *(Anser fabalis)*. „Jön-megy"

**Ugató liba**. Vörösnyakú lúd *(Branta ruficollis)*. Napjainkban már nem ismerik. Hangjuk után nevezték így.

**Cigánykacsa**. Tőkés réce *(Anas platyrhynchos)*. Nem tévesztik össze a hasonlóan gyakori cigányrécével *(Aythya nyroca)*, ám ez utóbbi faj helyi elnevezésére nem bukkantam.

**Csörgőkacsa, gercekacsa**. Böjti réce *(Anas querquedula)*. Hangutánzó név. Vajon a „gerce" szó és a kerceréce (Bucephala clangula) - ez a tudományos neve - „kerce" előtagja között van-e kapcsolat? Egyébként a csörgő récét *(Anas crecca)*, amely a Hortobágyon gyakori faj, nem nevezik meg külön.

**Jeges kacsa, orsófarkú kacsa**. Nyilfarkú réce *(Anas acuta)*. Télen nincs itt, fehér színe miatt „jeges". Az errefelé ritkán megjelenő jegesrécét *(Clangula hyemalis)* nem ismerik. Nagyivánon pásztoroktól gyűjtött név.

**Fütyülő kacsa** (NAGY 1931.). Fütyülő réce *(Anas penelope)*. Hangja miatt.

**Lapátos ruca** (HERMAN 1914.). Kanalas réce *(Anas clypeata)*.

**Honvédkacsa** (UDVARDY 1941.). *Barátréce* (Aythya ferina).

**Jeges kacsa**. A télen itt tartózkodó számos récefaj: üstökösréce (*Netta rufina*), kontyos réce *(Aythya fuligula)*, hegyi réce *(Aythya marila)*, kerceréce *(Bucephala clangula)*,

pehelyréce *(Somateria mollissima)*, fekete réce *(Melanitta nigra)*, füstös réce *(Melanitta fusca)*, valamint a három bukófaj: kis bukó *(Mergus albellus)*, nagy bukó *(Mergus merganser)* és az örvös bukó *(Mergus serrator)* együttes elnevezése.

**Fecskefarú kánya, halfarkú kánya** (TIKOS). Barna kánya *(Milvus migrans)*. Villás farka után.

**Pallagi sas.** Főként az egerészölyvre *(Buteo buteo)* és a gatyás ölyvre *(Buteo lagopus)* alkalmazzák. Magát a parlagi sast *(Aquila heliaca)* nem ismerik, ám manapság minden, ölyvnél nagyobb „görbecsőrűt" sasnak titulálnak.

**Fehér héja.** (MAJOROS LAJOS szóbeli közlése). Kékes rétihéja *(Circus cyaneus)*. Színe miatt.

**Nádi kánya** (TIKOS). Barna rétihéja *(Circus aeruginosus)*. A fenti két közel rokon fajt, színbeli erős elkülönülése miatt (ez egyébként csak az ivarérett hímekre vonatkozik) más és más, ráadásul tudományosan ide nem illő nevekkel illetik: rétihéja helyett kánya, illetőleg héja.

**Fehér nagy öjjü.** (TIKOS). Kígyászölyv *(Circaëtus gallicus)*. Meglepő, hogy ezt az errefelé ritka fajt megkülönböztetik. Külleme alapján nevezték el.

**Herjóka** (SŐREGI 1958.). Kis sólyom *(Falco columbarius)*.

**Tikhódas** (HERMAN 1914.). Szárcsa *(Fulica atra)*.

**Kis túzok** (GUNDA 1971.). A reznek *(Otis tetrax)* Bagotán ismert - míg el nem tűnt onnan - neve.



**Léboc, lébuc, libuc.** Bibic *(Vanellus vanellus)*. Hangutánzó név.

**Aranyos sneff** (HERMAN 1914.). Aranylile. *(Pluvialis apricarius)*. Színe miatt.

**Tőcsírszájú madár** (TIKOS), **gojzer, szélkiáltó, tőcsér, töcsmadár.** Vékonycsőrű póling *(Numenius tenuirostris)* és nagy póling *(Numenius arquata)*. Hangjuk után nyerték neveiket.

**Lotyó.** Goda *(Limosa limosa)*. Hangutánzó.

**Fütyülő sneff** (NAGY 1931.), **csölő.** Piroslábú cankó *(Tringa totanus)*. Hangutánzó.

**Báránymadár** (MAJOROS LAJOS szóbeli közlése). Sárszalonka *(Gallinago gallinago)*. A nászrepülés hangja után nevezték el. Magyarország más vidékein báránybégetőnek is hívják.

**Cankó, vizicsirke.** Pajzsoscankó *(Philomachus pugnax)*. Bár az utóbbi elnevezést főleg erre a fajra alkalmazzák, „vizicsirke" néven ismernek számos hortobágyi gázló madárfajt, így a liléket (*Pluvialis* és *Charadrius* fajok), cankókat (*Tringa* fajok), partfutókat (*Calidris* fajok), s számos egyebet. Ugyanakkor a Guvatfélék *(Rallidae)* közé tartozó vizicsibéket (*Porzana* fajok) nem nevezik meg külön. Kis termetű, gyors mozgású, csapatos madarak.

**Parti tyúk** (MAJOROS ISTVÁN szóbeli közlése). Ugartyúk *(Burhinus oedicnemus)*. Alighanem a kutatóktól tanult, s „elnépiesedett" névről van szó.

**Parti sirály, sziki cela, sziki csire, sziki csirke, sziki csiz, sziki sirály, sziki szirpi, illetőleg baszóka** (STERBETZ 1974.). Székicsér *(Glareola pratincola)*. Az utóbb említett elnevezés azon a megfigyelésen alapszik, hogy madarunk fészekféltéskor a talajra hasalva, szárnyaival verdesve és odébb-odébb ugrálva igyekszik az ellenséget elcsalni. A többi név hangutánzó.

**Lúsirom (TIKOS), lósirály.** Ezüstsirály *(Larus argentatus)*. A legnagyobb hazai faj testméretére célzó elnevezés. Lásd még alább!

**Sirom.** Dankasirály *(Larus ridibundus)*. A sirályok éles hangja adott alapot erre az elnevezésre. Érdekes, hogy német nyelvben viszont kacagósirály *(Lachmöwe)* a titulus, ámbár ez lehet az eredeti, latin név tükörfordítása is.

**Cela, cella, halászka, sirályka.** A három hazai szerkőfaj: fattyúszerkő *(Chlidonias hybrida)*, fehérszárnyú szerkő *(Chlidonias leucopterus)* és a kormos szerkő *(Chlidonias niger)* közös elnevezése. A csérfajokat *(Sterna* stb.) is ide sorolják.

**Halálmadár** (TIKOS). Kuvik *(Athene noctua)*.

**Réti bagoly.** Réti fülesbagoly *(Asio flammeus)*. Földön fészkel.

**Jeges madár.** Jégmadár *(Alcedo atthis)*. Ez a faj valóban ősztől tavaszig kerül leginkább szem elé, s rendszeresen látható a befagyott vizek lékjeinél.



**Parti rigó** (TIKOS). Gyurgyalag *(Merops apiaster)*. Homokfalban költ.

**Tutu banka** (TIKOS), **büdös banka.** Bubosbanka *(Upupa epops)*. Hangja és fészekszaga miatt.

**Erdei csikó** (TIKOS). Zöld küllő *(Picus viridis)*. Nyerítő hangja után kapta nevét.

**Sziki pacsirta.** Székipacsirta *(Calandrella brachydactyla hungarica)*. A Pacsirtafélék *(Alaudidae)* hortobágyi fajait nem különböztetik meg, nevük „pacsirta". Ezért volt igen meglepő, hogy a Beke-teleken egy juhász, arra a kérdésemre, hogy „hány fajta pacsirta él a Hortobágyon?", a mezei pacsirta *(Alauda arvensis)* mellett a „sziki pacsirtát" is említette. Bennszülött világritkaság madarunk ismerete valószínűleg az intenzív kutatómunka és népszerűsítés eredményének tudható be. (ENDES 1975., NAGY 1940.) Egy másik pásztor még jó leírást és fészkelési jellegzetességeket is tudott felsorolni.

**Villás fecske.** Füstifecske *(Hirundo rustica)*. Pente-zugban gyűjtött név. Kivágott farka után nevezik így.

**Veréb fecske.** Molnárfecske *(Delichon urbica)*. Szintén a Pente-zugban gyűjtöttem. Zárt fészke miatt különböztetik meg ezzel az elnevezéssel az előző fajtól: „úgy bujik bele" (mint a veréb). Egyébként a verebek nem ritkán elfoglalják fészkét.

**Kálomista varjú** (TIKOS), **dögvarnyú, tarkavarnyú.** Dolmányos varjú *(Corvus cornix)*. Kálomista=kálvinista, azaz nem tart böjtöt, húst is eszik (szemben a „pápista" vetési varjúval, bár annak ez a neve errefelé nem ismert).

**Cinege.** Minden, errefelé előforduló faj gyűjtőneve. Főként a széncinegére *(Parus maior)* és a kék cinegére *(Parus caeruleus)* vonatkozik, amelyek az év minden szakában előfordulnak.

**Nádiveréb.** Szinte minden nádi-vizi énekes madár gyűjtőneve. Ide tartozik a barkóscinege *(Panurus biarmicus)*, a három tücsökmadárfaj *(Locustella spp.)*, a fülemülesitke *(Lusciniola melanopogon)* az *Acrocephalus* nemzetség öt faja és a nádi sármány *(Emberzia schoeniclus)*.

**Bábaszarka.** Kis őrgébics *(Lanius minor)*. „Kis (baba) szarka".

**Serege, seregi madár** (TIKOS). Seregély *(Sturnus vulgaris)*. Legtöbbször csapatosan mutatkozik.

**Afrikai seregély** (SCHENK 1929.), **rózsaszínű seregély** (TIKOS). Pásztormadár *(Pastor roseus)*. Miután ez a faj csupán alkalomszerűen és legtöbbször nagy időközökben jelenik csak meg, így érthető, hogy nevét nem ismerik manapság, sőt, magát a madarat sem.

**Csuri.** A házi veréb *(Passer domesticus)* és a mezei veréb *(Passer montanus)* gyűjtőneve.

**Veresbegy** (TIKOS). Süvöltő *(Pyrrhula pyrrhula)*.Magam nem bukkantam erre a névre, holott maga a vörösbegy *(Erithacus rubecula)* sem ritkaság a Hortobágyon. A hím melltollai vörösek.



**Csattogó.** A nádi sármány *(Emberzia schoeniclus)* egyik elnevezése, élesen elkülönítve madarunkat a nádasok poszátaféléitől. Nagyivánban gyűjtöttem, ottani pásztoroktól. Hangutánzó név.

IRODALOM

CHERNEL, I. 1899. Magyarország madarai II. Budapest, pp 830

ENDES, M. 1975. A székipacsirta. Hajdu-Bihar Megyei Múzeumok Közleményei, 27., Debrecen, pp 78

ENDES, M. 1977. A Hortobágy madárvilága. Kézirat.

FÖLDI, E. (szerk.) 1979. Magyarország földrajzinév-tára II. megyei kötetei. Kartográfiai, Budapest, változó oldalszámmal.

GUNDA, B. 1971. Fodor-Nagy-Sterbetz: A tuzok. Könyvismertetés. Ethnographia, 82., 4: 611.

HERMAN, O. 1914. A magyar pásztorok nyelvkincse. Budapest, pp 812

KEVE, A. 1984. Magyarország madarainak névjegyzéke. Akadémiai, Budapest, pp 100

KOVÁCS, J. 1882. Állattani ösmertetés. In: Zelizy, D. (szerk.) Debrecen sz. kir. város egyetemes leírása: 166-180. Debrecen.

NAGY, J. 1931. Debrecen növény- és állatvilága. In: Kiszely, Gy, (szerk.) Debrecen sz. kir. város: 209-233. Vármegyei, Budapest.

NAGY, J. 1940. A hortobágyi sziki pacsirta. Hortobágyi Múzeum Kiadványai, 3., pp 25

SCHENK, J. 1929. Brehm, A.: Az állatok világa 8. Madarak I. Gutenberg, Budapest, pp 372

SŐREGI, J. 1958. Egy régi és egy ujabb vadászlőjegyzék madártani adatai. Aquila, LXV: 312-314.

STERBETZ, I. 1972. Vizivad. Mezőgazdasági, Budapest, pp 204

STERBETZ, I. 1974. Die Brachschwalbe. Die Neue Brehm Bücherei, 462. Ziemsen, Wittenberg, pp 111

TIKOS, B. é. n. Kéziratai. KLTE Néprajzi Intézet Könyvtára, Debrecen.

UDVARDY,M. 1941. A Hortobágy madárvilága. Tisia, V: 92-168.



SZENTGYÖRGYI PÉTER - FÜGEDI LÁSZLÓ - VIZSLÁN TIBOR

## Újabb adatok a Putnoki - dombság emlős (Mammalia) faunájához

Korábbi írásunkban (FÜGEDI - SZENTGYÖRGYI, 1992.) a vizsgált területen 41 emlősfaj előfordulásáról számoltunk be. 1992-93-ban tovább folytattuk az emlősfauna tanulmányozását és azt kiterjesztettük a kistáj egészére, melyre a továbbiakban MAROSI - SOMOGYI, (1990.) nyomán a Putnoki - dombság elnevezést használjuk. Jelen írásunkban saját megfigyeléseinkből, illetve megbizható forrásokból származó adatok felhasználásával tovább 12 emlősfaj előfordulásáról számolunk be, 8 faj esetében pedig kiegészítő megjegyzéseket teszünk. Nem vettük fel a fajlistánkba két VÁSÁRHELYI (1964.) művében szereplő fajt - a bajuszos denevért (Myotis mystacinus) Putnokról, és a mezei görényt (Mustela eversmanni) Felsőnyárádról, Putnokról, Kelemérről és Ragályról. Ezeket a fajokat mi még nem észletük és előfordulási adatai - bár ez pontosan nem szerepel a műben - valószínűleg már több mint 50 évesek.

Itt kívánjuk megjegyezni, hogy előző cikkünknél a mellékelt táblázat (5.-8.) sorai sajnálatosan felcserélődtek, igy a táblázat alábbi sorai a következő fajokra vonatkoznak.

5. Keleti cickány (Crocidura suaveolens)
6. Mezei cickány (Crocidura leucodon)
7. Közönséges vizicickány (Neomys fodiens)
8. Miller vizicickánya (Neomys anomalus milleri)

Az azóta megfigyelt, új fajokat ! jellel láttuk el.